

Модуль 2
Тема 2

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ

© Олександр Бондар, 2021

Основні питання теми

- 1. Поняття, завдання та принципи охорони земель.**
- 2. Організаційно-правовий механізм забезпечення охорони земель.**
- 3. Зміст (система заходів) у галузі правової охорони земель.**
- 4. Особливості правового забезпечення охорони ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення.**
- 5. Правове регулювання рекультивації та консервації земель.**
- 6. Правові засади меліорації земель.**

Охорона земель - система правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на:

- 1) раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського і лісогосподарського призначення,
- 2) захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів,
- 3) підвищення продуктивності земель лісогосподарського призначення,
- 4) забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.

Правова охорона земель – сукупність юридичних засобів та інститутів, спрямованих на забезпечення раціонального використання та охорони земель.

Раціональне використання земель – досягнення максимальної ефективності землекористування при мінімальних витратах з одночасним збереженням та покращенням корисних якостей та властивостей землі.

Раціональна організація території – науково обґрунтоване організаційно-господарське облаштування території з метою планомірного та найбільш доцільного використання земель згідно з їх природними якостями та цільовим призначенням.

Принципи правового інституту охорони земель

1. забезпечення охорони земель як основного національного багатства та об'єкта права власності Українського народу;
2. формування системи правової охорони земель на засадах концепції сталого розвитку;
3. пріоритету екологічних інтересів суспільства у використанні земельних ресурсів над його економічними інтересами;
4. відшкодування збитків, заподіяних порушенням законодавства про охорону земель;
5. програмного підходу до охорони земель;
6. ландшафтного підходу до організації використання та охорони земель;
7. нормування і планомірне обмеження впливу господарської та інших видів діяльності на земельні ресурси;
8. поєднання заходів економічного стимулювання та юридичної відповідальності в галузі охорони земель;
9. публічності у вирішенні завдань охорони земель, використанні коштів державного та місцевих бюджетів.

Правові засади охорони земель (слайд 1)

1. Земельний кодекс України (розділ VI).
2. Закон України від 19 червня 2003 р. «Про охорону земель».
3. Закон України від 19 червня 2003 р. «Про державний контроль за використанням та охороною земель».
4. Закон України від 22 травня 2003 р. «Про землеустрій».
5. Закон України від 14 січня 2000 р. «Про меліорацію земель».

Правові засади охорони земель (слайд 2)

1. Закон України від 25 червня 1991 р. «Про охорону навколишнього природного середовища».
2. Закон України від 28 лютого 2019 р. «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року».
3. Закон України від 23 травня 2017 р. «Про оцінку впливу на довкілля».
4. Закон України від 20 березня 2018 р. «Про стратегічну екологічну оцінку».
5. Закон України від 24 червня 2004 р. «Про екологічну мережу України».
6. Закон України від 21 вересня 2000 р. «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі країни на 2000-2015 роки».

**Організаційно-правовий механізм
забезпечення охорони земель – це
впорядкована сукупність (система)
організаційних та правових засобів і
інститутів, спрямованих на
забезпечення раціонального
використання, відтворення та
охорони земель.**

Елементи організаційно-правового механізму забезпечення охорони земель

1. **нормативно-правовий** (чинне законодавство);
2. **функціонально-управлінський** (управління, що здійснюється уповноваженими органами, а також громадськими об'єднаннями та безпосередньо суб'єктами прав на землі, і полягає у реалізації окремих напрямків землеохоронної діяльності (функцій управління));
3. **інституційний** (система органів, що здійснюють управління землеохоронною діяльністю);
4. **економіко-стимулюючий** (сукупність економічних стимулів та пільг, що спрямовують землекористувачів на раціональне використання, охорону та відтворення земель);
5. **юридико-стимулюючий** (юридична відповідальність за порушення вимог земельного законодавства).

Функції держави у сфері забезпечення охорони земель

1. **регулююча** (встановлення правил раціонального використання земельних ресурсів, у тому числі стандартів та нормативів щодо якісного стану ґрунтів, їх гранично допустимого забруднення тощо);
2. **стимулююча** (встановлення економічних стимулюючих заходів для власників та користувачів земельних ділянок щодо раціонального використання та охорони земель – ст. 205 ЗК);
3. **контрольно-наглядова;**
4. **каральна** (встановлення та застосування санкцій за порушення земельного законодавства);
5. **інформативна;**
6. **землевідновлювальна** (рекультивація порушених земель та меліорація земель за рахунок державних коштів).

Зміст охорони земель (ст. 164 ЗК, ст. 22 Закону про охорону земель)

- 1) державна комплексна система спостережень;**
- 2) розробка та реалізація загальнодержавних, регіональних, місцевих програм використання та охорони земель;**
- 3) розробка документації із землеустрою в галузі охорони земель, обґрунтування і забезпечення раціонального землекористування;**
- 4) створення екологічної мережі, охорона природних та антропогенних ландшафтів, особливо цінних земель;**
- 5) захист земель від необґрунтованої зміни цільового призначення;**
- 6) здійснення природно-сільськогосподарського, еколого-економічного, протиерозійного та інших видів районування (зонування) земель;**
- 7) економічне стимулювання впровадження заходів щодо охорони та використання земель і підвищення родючості ґрунтів;**
- 8) нормування;**
- 9) рекультивація та консервація земель;**
- 10) меліорація земель.**

Національна екологічна мережа України

Екологічна мережа – єдина територіальна система, яка включає ділянки природних ландшафтів, що підлягають особливій охороні, і території та об'єкти природно-заповідного фонду, курортні і лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні території та об'єкти інших типів, що визначаються законодавством України, і є частиною структурних територіальних елементів екологічної мережі - природних регіонів, природних коридорів, буферних зон.

- Закон України від 21 вересня 2000 р. «**Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки**».
- Закон України від 24 червня 2004 р. «**Про екологічну мережу України**».

Нормування у сфері охорони земель

Закон України від 25 червня 1991 р.

«Про охорону навколишнього природного середовища»

Розділ VII

НОРМУВАННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Стаття 31. Завдання нормування в галузі охорони навколишнього природного середовища

- Екологічне нормування проводиться з метою встановлення комплексу обов'язкових норм, правил, вимог щодо охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки..

Стаття 33. Екологічні нормативи

- Екологічні нормативи встановлюють гранично допустимі викиди та скиди у навколишнє природне середовище забруднюючих хімічних речовин, рівні допустимого шкідливого впливу на нього фізичних та біологічних факторів.

Норматив (з лат. *normatio* – впорядкування) – граничний кількісний показник якоїсь величини, який міститься у нормах земельного або екологічного права чи встановлюється на їх підставі.

Система нормативів у сфері охорони земель:

- 1) нормативи безпечності землекористування: гранично-допустимі концентрації забруднювальних речовин у землі (ГДК), гранично-допустимі рівні радіаційного та іншого шкідливого фізичного впливу на земельні ресурси (ГДР), нормативи еколого-економічного ризику;
- 2) нормативи якості земельних ресурсів та землекористування як екосистеми: ГДК якості, показники якості ґрунтів (фізичні, біологічні, хімічні, радіаційні тощо);
- 3) нормативи забруднень земельних ресурсів небезпечними речовинами, фізичними та біологічними чинниками: гранично-допустимі викиди та скиди забруднювальних хімічних речовин на земельні ресурси (ГДВ) та (ГДС), рівні шкідливого впливу фізичних та біологічних чинників на якість земельних ресурсів (ГДР) джерела, ліміти на розміщення відходів тощо;
- 4) нормативи використання земельних ресурсів та інші екологічні нормативи сталого землекористування.

Правові засади нормування у сфері охорони земель

1. Закон України від 25 червня 1991 р.
**«Про охорону навколишнього природного
середовища» (розділ VII).**
2. **Земельний кодекс України (ст. 165).**
3. Закон України від 19 червня 2003 р.
«Про охорону земель» (розділ V).

Нормативні документи із стандартизації в галузі охорони земель

- 1. терміни, поняття класифікації;**
- 2. методи, методики і засоби визначення складу та властивостей земель;**
- 3. вимоги до збирання, обліку, обробки, збереження, аналізу інформації про якість земель, прогнозування зміни родючості ґрунтів;**
- 4. вимоги щодо раціонального використання та охорони земель;**
- 5. технічні умови щодо процесів та послуг у сфері охорони земель;**
- 6. метрологічні норми, правила, вимоги до організації робіт;**
- 7. інші нормативні документи із стандартизації у галузі охорони земель.**

Нормативи в галузі охорони земель

- 1. гранично допустимого забруднення ґрунтів;**
- 2. якісного стану ґрунтів;**
- 3. оптимального співвідношення земельних угідь;**
- 4. показників деградації земель та ґрунтів.**

Ґрунт – природно-історичне орґано-мінеральне тіло, що утворилося на поверхні земної кори під впливом живих організмів і є осередком найбільшої концентрації поживних речовин, основою життя та розвитку людства завдяки найціннішій своїй властивості – родючості.

Ґрунтова маса – знятий родючий шар ґрунту.

Гумус – орґанічна складова частина ґрунту, яка утворюється в процесі біохімічного розкладу рослинних і тваринних решток та формує його родючість.

Охорона ґрунтів – система правових, організаційних, технологічних та інших заходів, спрямованих на збереження і відтворення родючості та цілісності ґрунтів, їх захист від деградації, ведення сільськогосподарського виробництва з дотриманням ґрунтозахисних технологій та забезпеченням екологічної безпеки довкілля.

Стадії правової охорони ґрунтів:

1. охорона ґрунтової маси;
2. охорона ґрунтового покриву.

Закон України від 02 березня 1995 р. "Про пестициди та агрохімікати":

Агрохімічне обстеження - обов'язкове суцільне обстеження сільськогосподарських угідь з метою державного контролю за зміною показників родючості і забрудненням ґрунтів;

Агрохімічний паспорт земельної ділянки (поля) - документ, що містить дані щодо агрохімічної характеристики ґрунтів і стану їх забруднення токсичними речовинами та радіонуклідами;

Спеціальні сировинні зони - регіони або окремі господарства, що відповідають умовам виробництва продукції рослинництва і тваринництва, придатної для виготовлення продуктів дитячого та дієтичного харчування.

Закон України від 10 липня 2018 р. № 2496-VIII
«Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції»

~~Стаття 18.~~ Правила виробництва органічної продукції (сировини) рослинного походження.

~~Стаття 23.~~ Придатність земель (ґрунтів) для виробництва органічної продукції та сировини.

Постанова Кабінету Міністрів України від 23.10.2019 р.
№ 970 «Про затвердження Порядку (детальних правил) органічного виробництва та обігу органічної продукції».

Нормативні документи ЄС щодо органічного виробництва

Постанова Ради (ЄС) № 834/2007 від 28 червня 2007 р.
«Про органічне виробництво та маркування органічних продуктів».

Постанова Комісії (ЄС) № 889/2008 від 5 вересня 2008 р.
«Детальні правила щодо органічного виробництва, маркування і контролю для впровадження Постанови Ради (ЄС) № 834/2007 стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів».

Закон України від 10 липня 2018 р.

«Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції»

Стаття 18. Вимоги до органічного рослинництва

Стаття 21. Вимоги до органічного грибівництва

Стаття 23. Вимоги до Переліку речовин (інгредієнтів, компонентів), що дозволяється використовувати у процесі органічного виробництва та які дозволені до використання у гранично допустимих кількостях

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 03 жовтня 2007 р. № 1195 **«Про затвердження Порядку надання статусу спеціальної зони з виробництва сировини, що використовується для виготовлення продуктів дитячого та дієтичного харчування».**
2. Наказ Державного комітету України по земельних ресурсах від 04 січня 2005 р. № 1 **«Про затвердження Порядку видачі та анулювання спеціальних дозволів на зняття та перенесення ґрунтового покриття».**
3. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 11.10.2011 № 536 **«Про затвердження Порядку ведення агрохімічного паспорта поля, земельної ділянки».**

Рекультивація порушених земель - це комплекс організаційних, технічних і біотехнологічних заходів, спрямованих на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності порушених земель.

Об'єкти рекультивації –

землі, які зазнали змін у структурі рельєфу, екологічному стані ґрунтів і материнських порід та в гідрологічному режимі внаслідок проведення гірничодобувних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт.

Нормативні засади рекультивації земель

1. **Земельний кодекс України (ст. 166).**
2. **Закон України від 19 червня 2003 р. «Про охорону земель» (ст. 52).**
3. **Постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1063 «Деякі питання реалізації пілотного проекту рекультивації земель лісгосподарського призначення, порушених внаслідок незаконного видобування бурштину».**
4. **Постанова Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2008 р. № 1098 «Про визначення розміру збитків, завданих унаслідок непроведення робіт з рекультивації порушених земель».**
5. **ДСТУ 7941:2015 «Якість ґрунту. Рекультивація земель. Загальні вимоги».**
6. **ДСТУ 7905:2015 «Захист довкілля. Придатність порушених земель для рекультивації».**

Консервація земель –

припинення господарського використання на визначений термін та залуження або залісення деградованих і малопродуктивних земель, господарське використання яких є екологічно та економічно неефективним, а також техногенно забруднених земельних ділянок, на яких неможливо одержувати екологічно чисту продукцію, а перебування людей на цих земельних ділянках є небезпечним для їх здоров'я.

(ст. 1 Закону України «Про охорону земель»).

Консервація земель –
виведення з господарського обороту
(сільськогосподарського або промислового) земель
на певний термін для здійснення заходів щодо
відновлення родючості та екологічно задовільного
стану ґрунтів, а також для встановлення або
повернення (відновлення) втраченої екологічної
рівноваги у конкретному регіоні.

**(Загальнодержавна Програма формування
національної екологічної мережі України
на 2000-2015 роки)**

Нормативні засади консервації земель

1. **Земельний кодекс України (гл.гл. 27, 28).**
2. **Закон України від 19 червня 2003 р. «Про охорону земель» (ст.ст. 1, 27, 45, 51).**
3. **Закон України від 21 вересня 2000 р. «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки».**
4. **Постанова Кабінету Міністрів України від 19 липня 2006 р. № 998 «Про затвердження Порядку збирання, використання, поширення інформації про опустелювання та деградацію земель».**
5. **Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 26 квітня 2013 р. № 283 «Про затвердження Порядку консервації земель».**

Об'єкти консервації земель

1. Техногенно забруднені землі сільськогосподарського призначення.
2. Деградовані землі.
3. Малопродуктивні землі сільськогосподарського призначення.

Зняття та перенесення родючого шару ґрунту

(слайд 1)

1. **Земельний кодекс України** (ст.ст. 15-2, 143, 166, 168, 211).
2. Закон України від 19 червня 2003 р. **«Про охорону земель»** (ст.ст. 18-1, 46, 48, 52, 53).
3. Наказ Державного комітету України по земельних ресурсах від 4 січня 2005 р. № 1 **«Про затвердження Порядку видачі та анулювання спеціальних дозволів на зняття та перенесення ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) земельних ділянок»**.

До Головного управління Держгеокадастру України надаються:

- Агрохімічний паспорт земельної ділянки
- Проект землеустрою

Зняття та перенесення родючого шару ґрунту (слайд 2)

Дозвіл на проведення будівельних робіт, виданий органами **Державної архітектурно-будівельної інспекції України**, не є підставою для зняття поверхневого родючого ґрунтового покриву.

- Постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2007 р. № 963 **«Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу»**.
- Земельний кодекс України (ст. 211).
- Кодекс України про адміністративні правопорушення (ст. 53-3).
- Кримінальний кодекс України (ст. 239-1).

Меліорація земель - комплекс гідротехнічних, культуртехнічних, хімічних, агротехнічних, агролісотехнічних, інших меліоративних заходів, що здійснюються з метою регулювання водного, теплового, повітряного і поживного режиму ґрунтів, збереження і підвищення їх родючості та формування екологічно збалансованої раціональної структури угідь.

Меліоративні заходи - роботи, спрямовані на поліпшення хімічних і фізичних властивостей ґрунтів, обводнення пасовищ, створення захисних лісових насаджень, проведення культуртехнічних робіт, поліпшення земель з несприятливим водним режимом та інженерно-геологічними умовами, проектування, будівництво (реконструкція) і експлуатація меліоративних систем, включаючи наукове, організаційне та виробничо-технічне забезпечення цих робіт.

Законодавчі засади меліорації земель

- 1. Земельний кодекс України (ст. 166).**
- 2. Закон України від 19 червня 2003 р. «Про охорону земель» (ст. 38).**
- 3. Закон України від 14 січня 2000 р. «Про меліорацію земель».**
- 4. Закон України від 20 вересня 2016 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення мінімального строку оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення, на яких проводиться гідротехнічна меліорація».**
- 5. Закон України від 04 червня 2009 р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо підвищення ефективності використання меліорованих земель».**
- 6. Закон України від 10 липня 2018 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні».**

Нормативні засади меліорації земель

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 липня 1993 р. № 537 **«Про розвиток меліорації та поліпшення екологічного стану меліорованих земель у 1994-2000 роках».**
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2000 р. № 1704 **«Про Комплексну програму розвитку меліорації земель і поліпшення екологічного стану зрошуваних та осушених угідь на період до 2010 року».**
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2006 р. № 863 **«Питання розвитку меліорації земель і поліпшення екологічного стану зрошуваних та осушених угідь».**

Меліоративна система - *технологічно цілісна інженерна інфраструктура*, що включає в себе такі окремі об'єкти, як меліоративна мережа каналів, трубопроводів (зрошувальних, осушувальних, осушувально-зволожувальних, колекторно-дренажних) з гідротехнічними спорудами і насосними станціями, захисні дамби, спостережна мережа, дороги і споруди на них, взаємодію яких забезпечує управління водним, тепловим, повітряним і поживним режимом ґрунтів на меліорованих землях.

Види меліоративних систем:

- 1) загальнодержавного значення;
- 2) міжгосподарські;
- 3) внутрішньогосподарські.

Види меліорації земель

- 1) гідротехнічна
- 2) культуртехнічна
- 3) хімічна
- 4) агротехнічна
- 5) агролісотехнічна.